

Ірина Крушельницька,
магістр психології,
Український Католицький Університет

**НЕЗАДОВОЛЕНІСТЬ ЕМОЦІЙНОЇ ПОТРЕБИ ПІДЛІТКІВ
ЯК ШТУЧНЕ ВИНИКНЕННЯ БУЛІНГУ В ШКІЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ**

У статті розглянуто проблему булінгу у підлітковому середовищі та передумови його виникнення. Наголос робиться на агресивності та ворожості підлітків. Представлено порівняльний аналіз результатів експериментального дослідження агресивності підлітків – вихованців школи інтернатного типу та підлітків із загальноосвітніх шкіл з метою розробки психокорекційних програм для корекції шкільного булінгу.

Iryna Krushelnyska

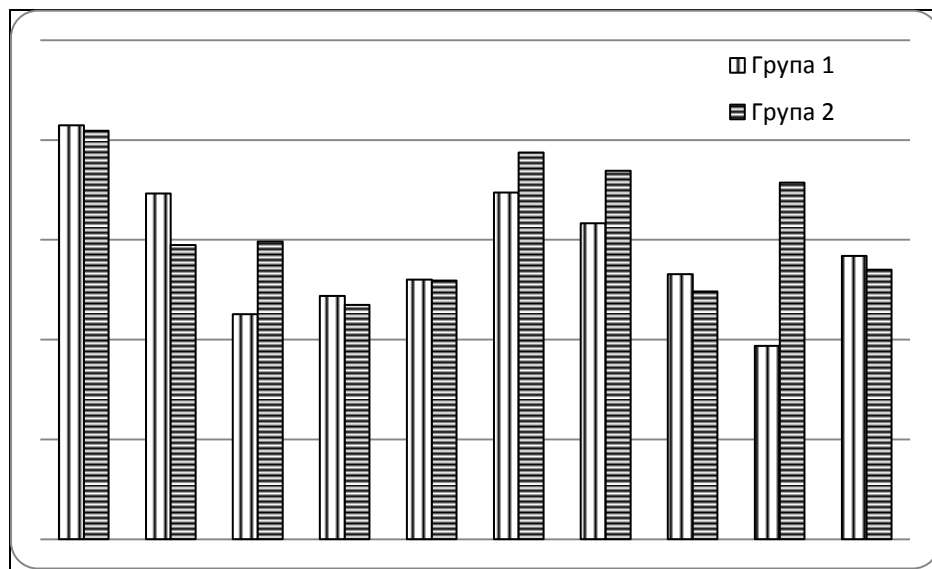
**DISSATISFACTION OF THE TEENAGERS' EMOTIONAL NEEDS
AS AN ARTIFICIAL EMERGENCE OF BULLYING AT SCHOOL SETTING**

The article features the problem of bullying among teenagers and factors that cause it. Aggressiveness and hostility of teenagers are emphasized. A comparative analysis of experimental studies of teenagers' aggression who are brought up in boarding schools and teenagers from secondary schools is provided. This information will help to further develop of psychocorrectional programmes to correct such behaviours.

Вся історія людства переконливо доводить, що агресія є невід’ємною частиною життя особистості і суспільства. Більше того, агресія володіє могутньою привабливою силою і властивістю зараження – люди здебільшого на словах відкидають агресію, але при цьому демонструють її у своєму повсякденному житті.

Відомо, що зростання особистості відбувається під впливом чинників мікро-, макро- і мезосередовища [3, с. 64]. Зростання агресивної поведінки у підлітковому середовищі свідчать про явище булінгу, бо між дітьми встановлюються ієрархічні стосунки, з’ясовуються статусні переваги [4, с. 89].

Прояви насилля, агресивності, жорстокості, як прояв шкільного булінгу, виникають серед підлітків через незадоволення низки потреб емоційного, духовного, матеріального чи будь-якого іншого характеру. Булінг (англ. *bullying*) – це форма агресивної поведінки щодо інших, психологічний і фізичний терор, залякування та насильство. Сьогодні булінг є досить масовим явищем серед дітей молодшого, середнього та старшого шкільного віку [5].

Рис. 1. Діаграма середніх показників акцентуацій характеру учнів загальноосвітньої школи та школи-інтернату

Нас цікавило, який рівень агресивної поведінки та акцентуацій характеру у підлітків? які виховуються у середніх загальноосвітніх школах та школах інтернатного типу. З цією метою було проведено порівняльне дослідження.

На рис.1 представлено середньостатистичні показники результатів опитувальника Леонгарда-Шмішека (варіант для дітей і підлітків, 88 запитань).

Виявлено статистичну різницю між групами дітей, які виховуються у загальноосвітній школі та школі-інтернаті. Зокрема, діти зі шкіл-інтернатів мають вищі показники за двома шкалами. Вони помітно відрізняються від своїх однолітків зі звичайних шкіл пригніченим настроєм, повільністю, слабкістю вольових зусиль, песимістичним ставленням до майбутнього, заниженою самооцінкою, а також низькою контактністю,

небагатослів'ям. Як правило, ці підлітки ведуть замкнутий спосіб життя. Вони є часто похмурими, загальмованими та схильними фіксуватися на тінювих сторонах життя. Водночас є досить добросовісними, цінують тих, хто з ними дружить, і готові їм підчинитись, мають загострене почуття справедливості. У зв'язку з цим, частіше проявляють настороженість і недовіру до інших, є чутливими до образ і тривожними, уразливими, довго переживають негативні події тощо. Вони, зазвичай, частіше є ініціаторами конфліктів. Самовпевненість, жорсткість установок і поглядів, надмірно розвинене самолюбство часто виявляється у наполегливості відстоювання власних інтересів. Підлітки з інтернату прагнуть за будь-яку ціну добитися високих результатів у діяльності, що можна пояснити психологічним механізмом захисту: їм приходится самотужки пробивати собі дорогу, розраховуючи лише на власні сили. За шкалами емоційності, чутливості, комунікабельності, балакучості, тривожності тощо, дещо вищі показники виявлені в учнів із загальноосвітніх шкіл. Загалом, за іншими типами характеру у обох групах респондентів, статистична різниця відсутня.

Розглянемо середньостатистичні показники агресивності школярів за опитувальником Басса-Дарки (75 запитань) (рис. 2):

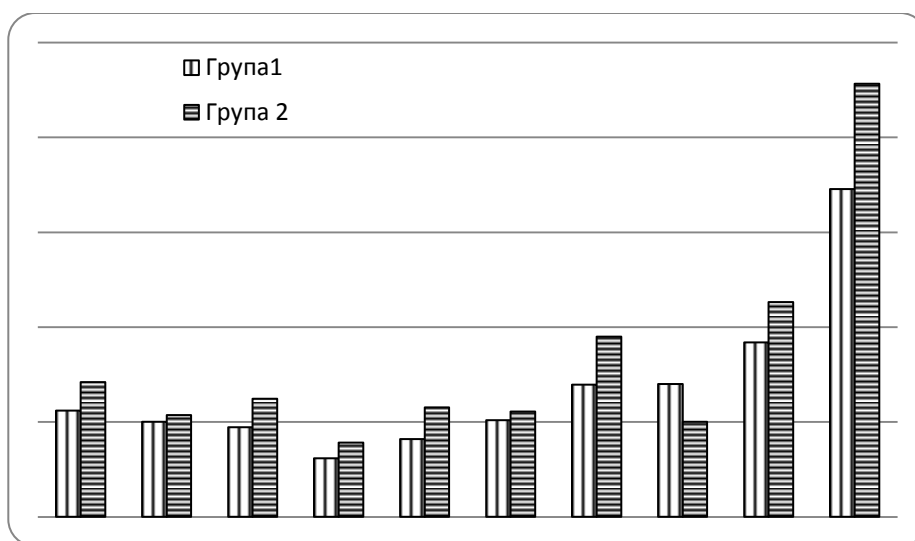

Рис. 2. Діаграма середніх показників агресивності досліджуваних учнів

Аналіз отриманих результатів засвідчив суттєву різницю між двома групами досліджуваних за наступними шкалами як: фізична агресія, роздратування, образа, вербальна агресія, індекс ворожості й агресивності.

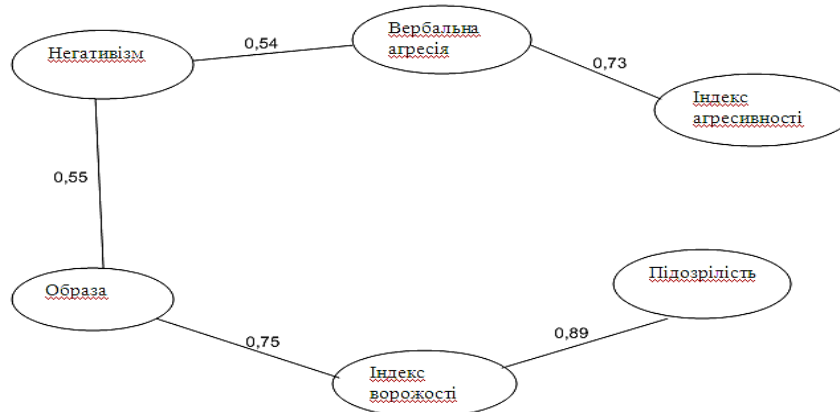

Рис. 3. Кореляційний граф чинників у групі дітей, які виховуються у школі-інтернаті

З'ясовано, що у підлітків з інтернату показники агресії значно вищі, порівняно з їх однолітками із загальноосвітніх шкіл. На нашу думку, це може бути спричинено умовами неблагополучного середовища, в якому вони перебували у батьківській сім'ї, а також незадоволенням насущних потреб. Почуття вини є більш характерним для дітей із загальноосвітніх шкіл і повних родин. Таким чином, можна говорити про те, що підлітки – вихованці шкіл-інтернатів є більш схильними до проявів насильства по відношенню до оточуючих людей, ніж їхні однолітки із звичайних шкіл.

Окремого аналізу заслуговує аналіз показників вербальної агресії та індексу ворожості в учнів – вихованців інтернату (рис. 3). Зокрема, вербальна агресія корелює з негативізмом ($r=0,54$, при $p<0,1$, $r_{крп}=-0,54$) та індексом агресивності ($r=0,73$, при $p<0,1$, $r_{крп}=-0,54$). Індекс ворожості, в свою чергу, залежить від

підозрілості ($r=0,89$, при $p<0,1$, $r_{\text{крит}}=0,54$) та образи ($r=0,75$, при $p<0,1$, $r_{\text{крит}}=0,54$). Також виявлено зв'язок між образою та негативізмом ($r=0,55$, при $p<0,1$, $r_{\text{крит}}=0,54$).

Отже, у дітей, які виховуються у школі-інтернаті, виявлена висока ворожість і почуття образи, які розвинулись внаслідок недостатньої батьківської любові. Їхня недовіра та ворожість до світу загалом, може бути причиною виникнення насильницьких дій. Не відчуваючи себе в безпеці, ці підлітки відмежовуються від соціуму, намагаються себе захистити або піднятися в очах однолітків, що призводить до насилля над ними.

Можна дійти висновку, що підлітки зі шкіл-інтернатів є найбільш вразливою та агресивною категорією дітей, що спричинено десоціалізаційними факторами, а саме – відсутністю батьківського піклування, бездоглядністю та низькою фаховою допомогою у виробленні навичок ненасильницької поведінки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Берон Р. Агрессия / Р. Берон, Д. Ричардсон. – СПб. : Издательство «Питер», 2000. – 352 с.
2. Майерс Д. Социальная психология / Д. Майерс. – СПб : Изд-во «Питер», 1999. – С. 483 – 532.
3. Espelage Dorothy Lynn Bullying in American Schools : A Social-ecological Perspective on Prevention and Intervention / Espelage Dorothy Lynn, Swearer Susan M. – Lawrence Erlbaum Associates, 2004. – P. 385.
4. Eisenberg Marla E. Bullying and peer victimization: Position paper of the society for the adolescent medicine / Marla E. Eisenberg, Matthew C. Aalsma // Journal of Adolescent Health 36 (2005). – P. 88 – 91.
5. Мерцалова Т. Насилие в школе : что противопоставить жестокости и агрессии? / Т. Мерцалова // Директор школы. – 2000. – № 3. – С. 25 – 32.
6. Мюллер В. К. Новый англо-русский словарь [Электронный ресурс] / В. К. Мюллер. – Перераб. и доп. изд. – Режим доступа : <http://www.rambler.ru/dict/new-enru/00/55/78.shtml>.

Юлія Кузьменко,

канд. пед. н., доцент, член-кореспондент
Міжнародної академії наук педагогічної освіти,
КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти»

РОЛЬ ШКОЛИ У ЗАХИСТІ ПРАВ ДІТЕЙ

У статті висвітлено роль загальноосвітнього навчального закладу у формуванні правосвідомості учнівської молоді та окреслено напрями роботи школи щодо захисту прав неповнолітніх.

Iuliia Kuzmenko

THE ROLE OF SCHOOL IN THE PROTECTION OF CHILDREN'S RIGHTS

The article focuses on the role of an educational institution in the development of legal awareness among students and outlines the directions of measures that the school can take to protect children's rights.

Єдиний шлях досягти того, щоб діти не
здавали болю одне одному, –
це зробити так, щоб вони не хотіли
здавати болю одне одному.

Расел Новотни

Охорона дитинства є одним із важливих загальнонаціональних пріоритетів державної політики усіх країн світу. Діти, як найвища цінність кожної нації, повинні бути не лише об'єктом турботи і опіки, а й суб'єктом права. Питання покращення становища дітей, забезпечення, захисту та зміцнення їх прав, займають стратегічне місце у державній політиці України і знаходяться на особливому контролі уряду.

Джеймс Джилліген у своєму дослідженні «Запобігання насильству» [2] зазначає, що, на сьогодні, виявлена певна закономірність: всебічний розвиток особистості залежить від умов, в яких вона зростає. Тому питання захисту дітей в школі, родині, соціумі стають все більш актуальними. Говорячи про види жорстокого поводження з дітьми, вчені виділяють три напрями – у сім'ї (з боку матері, батька, опікунів, родичів, знайомих батьків), у навчальному закладі (з боку вихователів, вчителів, викладачів, педагогів і з боку самих дітей), у мікросередовищі (з боку сусідів, учнівського колективу, неформальної групи, ушкільних та позашкільних установах).

Слід зазначити, що жертвами насильства, в першу чергу, стають діти, які виховуються в умовах жорстоких стосунків у сім'ї, які вороже сприймають світ і самі готові проявляти насильство щодо слабших; занедбані, покинуті, емоційно відторгнені, які не отримують належної уваги та людського тепла, нездатні оцінити рівень небезпеки й чинити опір насильству; які жебракують чи безхатченки; яких виховують в атмосфері незаперечного підкорення, боязливості та тривожності, ті, які не вміють відмовляти; з